

ŚREDNIOWIECZE Polskie i Pomorsze

Tom 1 (5)

pod redakcją
Idziego Panica i Jerzego Sperki

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 2705

Redaktor serii: Historia
Sylwester Fertacz

Recenzent
Błażej Śliwiński

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Central and Eastern European Online Library

www.cceol.com

Śląska Biblioteka Cyfrowa

www.sbc.org.pl

Treść

Wstęp (<i>Idzi Panic, Jerzy Sperka</i>)	7
Wykaz skrótów instytucji, czasopism, publikacji, serii wydawniczych i wydawnictw źródłowych	11

Artykuły i rozprawy

<i>Jakub Morawiec</i> : Kontakty Olafa Tryggvasona z Jomsborgiem — pomiędzy legendą a historyczną rzeczywistością	19
<i>Fjodor Uspenskij</i> : The Baptism of the Bones of the Princes Oleg and Yaropolk. (On the Interpretation of the Chronicle Entry of 1044)	43
<i>Dariusz Adamczyk</i> : Między Kijowem a Gnieznem. Wybrane aspekty topografii i funkcji arabskiego srebra na ziemiach słowiańskich w X i na początku XI wieku	66
<i>Sirpa Aalto</i> : Band of Brothers — The Case of the Jómsvikings	80
<i>Sławomir Pelczar</i> : Wojny Władysława Odonica z Władysławem Laskonogim w latach 1228—1231	100
<i>Jan Tęgowski</i> : Nowe źródła do kwestii datacji objęcia rządów na Rusi przez Władysława Opolczyka	127
<i>Katarzyna Niemczyk</i> : Kilka uwag do genealogii Elżbiety Pileckiej-Granowskiej i jej rodziny	138
<i>Jerzy Sperka</i> : Nieznane fakty dotyczące napadu na klasztor Paulinów w Częstochowie w 1430 roku	152
<i>Jana Grollová</i> : Formování nauky o sedmi smrtelných hříších a její reflexe v díle Tomáše ze Štítického a Petra Chelčického	177

<i>Sobiesław Szybkowski: O kręgu rodzinnym podkanclerzego Królestwa Grzegorza Lubrańskiego</i>	195
<i>Tomasz Michał Gronowski OSB: Zamek w Tyńcu</i>	213

Polemiki i dyskusje

<i>Jarosław Nikodem: Władysław Jagiełło, Jan z Tęczyna i domniemany kryzys legitymizacyjny w Polsce lat 1399—1402</i>	231
<i>Janusz Kurtyka: Kilka słów o kryzysie legitymizacyjnym lat 1399—1402 i o kryzysie polemiki naukowej</i>	250

Jan Tęgowski

Białystok

Nowe źródła do kwestii datacji objęcia rządów na Rusi przez Władysława Opolczyka

Piast śląski, książę Władysław Opolczyk, prawnuk króla Władysława Łokietka, odegrał znaczącą rolę w politycznych dziejach Polski, Czech, Węgier i Rusi w drugiej połowie XIV wieku. Nie dziwi nas więc zainteresowanie tym dynastą w ostatnich czasach, szczególnie że w 2001 roku przypadała okrągła, sześćsetna rocznica jego śmierci¹.

Dwa sympozja poświęcone osobie Piasta opolskiego nie były ani pierwszą, ani ostatnią próbą zainteresowania się różnymi aspektami życia i działalności tej wybitnej, aczkolwiek kontrowersyjnej postaci. Ostatnimi czasy problemami związanymi z ustaleniem i wyjaśnieniem faktów genealogicznych zajmowali się polscy historycy: Kazimierz Jasiński, Stanisław A. Sroka oraz niemiecki badacz Dieter Veldtrup². Sprawami związanymi z posiadłościami księcia opolskiego

¹ Zob. *Władysław Opolczyk, jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci*. Red. A. Pobóg-Lenartowicz. Opole 2001; *Książę Władysław Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie*. Red. M. Antoniewicz, J. Zbudniewek. Warszawa 2007.

² K. Jasiński: *Rodowód Piastów śląskich*. T. 3: *Piastowie opolscy, cieszyńscy i oświęcimscy*. Wrocław 1977, s. 80—82; Tenże: *Rodowód Piastów mazowieckich*. Poznań—Wrocław 1998, s. 74—78 (biogram drugiej żony Opolczyka Ofki mazowieckiej); S.A. Sroka: *Kim była pierwsza żona Władysława Opolczyka?* W: *Cracovia — Polonia — Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*. Kraków 1995, s. 455—463; Tenże: *Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku*. Kraków 1996, s. 11—23; Tenże: *Kariera Władysława Opolczyka na dworze węgierskim w drugiej połowie XIV wieku*. W: *Europa Środkowo-Wschodnia w polityce Piastów*. Red. K. Zielińska-Melkowska. Toruń 1997, s. 265—274; D. Veldtrup: *Frauen um Herzog Ladislaus († 1401). Opperlner Herzoginnen in der dynastischen Politik zwischen Ungarn,*

w Polsce oraz ich utratą wskutek nieposłuszeństwa w stosunku do Królestwa Polskiego zajmowali się m.in. Jacek Laberschek, Jan Pakulski oraz Jerzy Sperka³. Ostatnio też analizowano otoczenie Piasta opolskiego⁴ i wiele jeszcze aspektów życia i działalności tego księcia.

Tematyka zasygnalizowana w tytule niniejszego przyczynku, czyli ustalenie momentu objęcia Rusi przez Piasta opolskiego, do niedawna nie była podejmowana, wydawało się bowiem, iż data ustalona przez dawniejszych badaczy — koniec 1372 roku — jest pewna i nie podlega dyskusji⁵. Podstawą do takiego rozumowania był dokument króla Ludwika Węgierskiego wystawiony 10 października 1372 roku, opublikowany jeszcze w XIX wieku, w którym wspomniany król powierza ziemie ruskie księciu Władysławowi opolskiemu⁶. Odosobniony pogląd w tej sprawie wyraził na początku lat 90. ubiegłego stulecia Jacek Krochmal, który na podstawie jedyne go znanego mu dokumentu tegoż księcia, wystawionego w Przemyślu 7 grudnia 1371 roku, przesunął wstecz ten fakt o jeden rok⁷.

Polen und dem Reich. Studien zu den Luxemburgen und ihrer Zeit. Bd. 8. Warendorf 1999; Tenże: *Ehefrauen und Töchter des Herzogs Ladislaus. Neue Erkenntnisse zur Genealogie der Opolner Piasten.* W: *Władysław Opolczyk, jakiego nie znamy...*, s. 91—102.

³ J. Laberschek: *Zasięg i charakterystyka rządów Władysława Opolczyka w północno-zachodniej części ziemi krakowskiej 1370—1391.* „Rocznik Muzeum Okręgowego w Częstochowie” 1985, *Historia*, z. 1, s. 7—27; Tenże: *Wojna króla Władysława Jagielly z księciem opolskim Władysławem. Batalia o odzyskanie Olsztyna, Częstochowy, Kłobucka, Krzepic i Wielunia w 1391 r.* W: „Almanach Częstochowy 1993”. Częstochowa 1993, s. 5—10; Tenże: *Wyprawa zbrojna króla Władysława Jagielly na krakowsko-wieluńskie posiadłości księcia Władysława Opolczyka w 1391 r.* W: „Społeczeństwo Polski średniowiecznej”. Red. S.K. Kuczyński. T. 6. Warszawa 1994, s. 149—160; J. Pakulski: *Jeszcze o zastawie Złotorii i ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom przez Władysława Opolczyka w latach 1391—1392.* „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1995, T. 9, s. 11—30; J. Sperka: *Z dziejów wojen Władysława Jagielly z księciem opolskim Władysławem (1391—1396).* Cieszyn 2003.

⁴ A. Świeżawski: *Otoczenie ruskie Władysława Opolczyka.* W: „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie”. Zeszyty Historyczne. T. 3. Częstochowa 1996, s. 67—82; J. Sperka: *Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370—1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą.* Katowice 2006; Tenże: *Władysław Jagiełło i Jadwiga oraz ich zaplecze polityczne wobec Władysława Opolczyka i jego zwolenników.* W: *Książę Władysław Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie...*, s. 325—369.

⁵ I. Szaraniewicz: *Rządy Władysława, księcia opolskiego na Rusi.* „Biblioteka Ossolińskich” 1864, T. 4, s. 279; E. Breiter: *Władysław książę opolski, pan na Wieluniu, Dobrzyńniu i Kujawach, palatyn węgierski i wielkorządca Polski i Rusi.* Lwów 1889, s. 53; M. Gruševskij: *Istorija Ukraini — Rusi.* T. 4: XIV—XV viki — vidnosini politični. Kiiv—Lviv 1907, s. 105; J. Dąbrowski: *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego 1370—1382.* Kraków 1918, s. 290—298; A. Świeżawski: *Ziemia bęlska. Zarys dziejów politycznych do roku 1462.* Częstochowa 1990, s. 75.

⁶ AGZ, T. 3, nr 20; zob. literaturę na ten temat: S.A. Sroka: *W sprawie daty objęcia Rusi przez Władysława Opolczyka.* „Rocznik Przemyski” 1994, T. 29—30, s. 141, przyp. 1.

⁷ ZDM, Cz. 4, nr 1012, s. 163; *Przywilej lokacyjny miasta Jaroslawia z 1375 roku.* Wstęp i oprac. J. Krochmal. Przemyśl 1991; J. Krochmal, rec.: *Z Budzyńskiego: Bibliografia dziejów Rusi Czerwonej (1340—1772).* T. 1. Rzeszów 1990. „Rocznik Przemyski” 1992, T. 28, s. 333.

W dokumencie tym *Ladislaus Dei gratia dux Opoliensis, Velunensis, terraeque Russiae dominus et haeres* nadał niejakiemu Henrykowi Czechowi wsie Radochońce, Wapowce i połowę Tarnowa, tereny położone w dystrykcie przemyskim; niestety, nie powołano w nim listy świadków.

To nowe spojrzenie na kwestię początku rządów Opolczyka na Rusi spotkało się z natychmiastową i kategoryczną krytyką ze strony S.A. Sroki, który dopatrywał się pomyłki w datacji rocznej owego dokumentu zaistniałej w czasie jego kopiowania — tekst znany jest bowiem jedynie z późnej kopii⁸. Historyk ten wiązał rezygnację Piasta opolskiego z urzędu palatyna Węgier z objęciem przezeń Rusi. Wszystko zdawało się świadczyć za słusznością poglądu S.A. Sroki — według jego ustaleń, Opolczyk cały grudzień 1371 roku przebywał w Wyszehradzie⁹. Także i złożenie urzędu palatyna Węgier przez księcia opolskiego nastąpiło dopiero w 1372 roku, co świadczyło dodatkowo za taką konsekwencją obu wydarzeń. S.A. Sroka w innym miejscu jednak osłabił swoją argumentację stwierdzeniem, że czasem wicepalatyn zwoływał w imieniu swego zwierzchnika *congregatio generalis* i wystawiał w jego imieniu dokumenty, których nie sposób odróżnić od tych wystawionych przez palatyna¹⁰. Gdy uwzględnimy to spostrzeżenie, wówczas upada argumentacja S.A. Sroki przeciwko możliwości pobytu księcia Władysława w Przemyślu 7 grudnia 1371 roku. Ale jeśli by to był koniec naszych wątpliwości, wówczas nie warto byłoby zabierać głosu w tej sprawie. Okazuje się jednak, że dokument z 7 grudnia nie jest jedynym poświadczeniem tytułatury ruskiej Władysława Opolczyka na dokumentach z 1371 roku, co pozwala wątpić w omyłkę kopisty wspomnianego źródła. Oto bowiem już 19 maja 1371 roku jeden z urzędników naszego Piasta, starosta opolski i wieluński Witek z Groszowic wystawił w Opolu dokument, w którym nazywa swego pana władcą Rusi. Niestety, również i ten tekst przetrwał do naszych czasów jedynie w formie kopii, co osłabia jego wartość dowodową¹¹. Okazuje się jednak, że istnieje jeszcze jedno źródło, zachowane w oryginale, poświadczające posiadanie Rusi przez Władysława już w 1371 roku. Jest to list wystawiony 7 listopada 1371 roku we Lwowie, skierowany do władz miasta Torunia, i jego wystawca tytułuje się *Ladislaus dux Opoliensis et Welunensis haeresque Russiae dominus perpetuus*. List ten, zachowany w oryginale papierowym, dotąd nieopublikowany, znajduje się w Archiwum Państwowym w Toruniu. Dotyczy on bliżej nieznannej nam sprawy, którą książę obiecuje pozytywnie rozpatrzyć. Co mogło być przedmiotem negocjacji torunian z księciem opolskim, o których napomknięto w liście, tego na pewno nie wiemy, lecz możemy się

⁸ S.A. Sroka: *W sprawie daty objęcia Rusi przez Władysława Opolczyka...*, s. 141—144.

⁹ Ibidem, s. 143.

¹⁰ S.A. Sroka: *Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech...*, s. 66—67.

¹¹ Zob. Aneks. Dokument nr 1.

jedynie domyślać. Otóż wiemy, że na początku swego panowania w Polsce, w związku z ustanowieniem prawa składu w Krakowie, Ludwik Węgierski zakazał kupcom pruskiemu bezpośredniego handlu z Lwowem; zamknięcie drogi na Ruś kupcom toruńskim było podobno spowodowane krzywdami wyrządzonymi kupcom polskimi handlującym suknem. Akt w tej sprawie wystawiła 1 stycznia 1371 roku królowa Elżbieta Łokietkówna, która objęła rządy namiestnicze w Polsce¹². Ten zakaz cofnął dopiero król Ludwik Węgierski 6 października 1373 roku¹³. Jest możliwe, że właśnie w tej sprawie władze miasta Torunia zwróciły się do księcia Władysława opolskiego, który wtedy był najbliższym współpracownikiem króla Ludwika. Rzecz widocznie była bardzo skomplikowana, skoro cofnięcie restrykcji w stosunku do kupców toruńskich nastąpiło dopiero dwa lata później. Z całą pewnością w tej sprawie posłował od rady Starego Miasta Torunia do króla Ludwika Węgierskiego rajca toruński Łukasz Reusse, o czym wiemy z listu tegoż króla do władz toruńskich, pisanego z Budy 25 listopada niewiadomego roku. W grę nie mógł wchodzić rok 1370, wtedy bowiem król Ludwik zajęty był kwestią sukcesji tronu w Polsce i na pewno w tym czasie nie przebywał w stolicy Węgier. 17 listopada 1370 roku arcybiskup gnieźnieński w asyście biskupa krakowskiego Floriana z Mokrska i lubuskiego Piotra z Opola koronował go w Krakowie na króla Polski, a 19 listopada tegoż roku odbyły się egzekwie za zmarłego króla Kazimierza, w których zapewne Ludwik uczestniczył¹⁴. Mając na uwadze fakt, że 6 października 1373 roku król Ludwik wystawił kupcom toruńskim przywilej swobodnego przejazdu na Ruś, wnioskujemy, że poseł toruński negocjujący w tej sprawie na dworze budzińskim mógł być obecny jedynie w latach 1371—1372. Łukasz Reusse należał do rodziny od dawna specjalizującej się w handlu z Rusią, więc jego obecność w Budzie zapewne była związana z tą kwestią. Jakkolwiek przypuszczam, że misja Łukasza miała miejsce w 1371 roku, to przynajmniej, że rok 1372 również wchodzi w rachubę, 18 lipca tego roku bowiem Elżbieta Łokietkówna wystawiła przywilej gwarantujący miastu Kraków prawo składu, a jego treść potwierdził król Ludwik dokumentem wystawionym 6 sier-

¹² *Najstarszy zbiór przywilejów i wilkierzy miasta Krakowa*. Wyd. K. Estreicher. Kraków 1936, nr 8, s. 9—10: „Omnibus mercatoribus extraneis, ut puta Boemis, Moravis, Slesicis et ceteris quibuscunque et presertim Thorunensibus et Pruthenis, eundem versus Russie partes transitum et quelibet loca Russie pro comparandis mercibus seu mercimoniis exnunc in antea sub privacione corporum atque rerum, que dinoscitur ibidem obtinere, nostro regio edicto perpetue prohibentes”; M. Magdański: *Organizacja kupiectwa i handlu toruńskiego do roku 1403*. Toruń 1939, s. 72.

¹³ L. Koczy: *Dzieje wewnętrzne Torunia do roku 1793*. Toruń 1933, s. 44—45; A. Radziwiński, J. Tandecki: *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu (1345—1789)*. Toruń 1999, nr 6 i 7, s. 2—4.

¹⁴ *Kalendarz Katedry Krakowskiej*. W: MPHn. Seria II. Wyd. Z. Kozłowska-Budkowa. Warszawa 1978, s. 186; J. Dąbrowski: *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego...*, s. 179—180.

pnia 1372 roku¹⁵. Skądinąd natomiast wiemy, że Władysław Opolczyk już 8 grudnia 1372 roku, na prośbę wielkiego mistrza krzyżackiego Winrycha Kniprode, dokumentem wystawionym w Sanoku zniósł owe przeszkody czynione kupcom pruskim na terenie Rusi¹⁶. Wspomniany poseł władz Torunia na Węgry, Łukasz I Reusse pełnił funkcję rajcy Starego Miasta Torunia w latach 1370—1384¹⁷. Gdy zestawimy z sobą oba listy — Władysława Opolczyka i Ludwika Węgierskiego — których treścią była odpowiedź na zabiegi torunian o zezwolenie na handel z Rusią, to wyda się logiczne, że poseł toruński mógł najpierw odwiedzić księcia opolskiego we Lwowie, a następnie udać się stamtąd na Węgry, list króla Ludwika bowiem, późniejszy o 18 dni, zapewne pochodzi z 1371 roku.

Abstrahując od powyższych rozważań, możemy stwierdzić fakt następujący: dysponujemy trzema źródłami, w tym jednym zachowanym w oryginale, poświadczającymi posiadanie Rusi halickiej przez Władysława Opolczyka już w 1371 roku. Czy więc przyjęcie takiego założenia nie koliduje z faktem, że dopiero z 10 października 1372 roku pochodzi dokument króla Ludwika potwierdzający fakt nadania Rusi księciu opolskiemu? W tym samym stuleciu mamy podobny przypadek z nadaniem księciu mazowieckiemu Januszowi I ziemi drohickiej — gdy dokument króla Władysława Jagiełły datowany jest na 2 września 1391 roku¹⁸, zaś, jak to zauważył Marek Radoch, już we wrześniu roku poprzedniego mamy wiadomość o posiadaniu tej ziemi przez Piasta mazowieckiego¹⁹. Nie musi to oznaczać, jak przypuszcza wspomniany historyk, pomyłki w dacie dokumentu nadawczego, a jedynie różnicę czasową między akcją prawną i wystawieniem dokumentu. Mamy też inny przykład — brat Janusza, Siemowit IV rozporządzał ziemią bełską już od 1388 roku, zaś formalne potwierdzenie nadania otrzymał od króla Władysława Jagiełły dopiero 7 stycznia 1396 roku²⁰. W przypadku nadania Władysławowi Opolczykowi Rusi mogło być podobnie.

Musimy teraz zadać pytanie o motywy przyświecające powierzeniu przez króla Ludwika ziem ruskich księciu opolskiemu już w rok po objęciu korony Królestwa Polskiego. S.A. Sroka, który, jak wspomniano wcześniej, broni daty objęcia Rusi przez Opolczyka w końcu 1372 roku, przypuszcza, że była to nagroda za doprowadzenie przez księcia Władysława opolskiego do przymierza

¹⁵ KDMK, Cz. 1, nr 41, 42, 43.

¹⁶ CDPruss, T. 3, nr 106, s. 143.

¹⁷ R. Czajka: *Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy. Cz. 1: Do roku 1454*. Toruń 1999, nr 180.

¹⁸ KDMaz, nr 120, s. 111—113 = *Iura Masoviae terrestria*. Wyd. J. Sawicki. T. 1. Warszawa 1972, nr 41, s. 60—63.

¹⁹ M. Radoch: *W sprawie daty nadania przez Władysława Jagiełłę ziemi drohickiej księciu mazowieckiemu Januszowi I*. W: *Szkice z dziejów kolonizacji Podlasia i Grodzieńszczyzny od XIV do XVI wieku*. Olsztyn 2002, s. 11—20.

²⁰ KDMaz, nr 125, s. 117—119; A. Świeżawski: *Nadanie ziemi bełskiej Siemowitowi IV*. Prz. Hist. 1981, T. 72, z. 2, s. 269—287.

króla Ludwika z cesarzem Karolem IV i zaręczenia królowny Marii z młodszym synem Karola, Zygmuntem Luksemburskim²¹. Jednakże, gdy uwzględnimy fakt posiadania Rusi przez Piasta opolskiego jeszcze przed 19 maja 1371 roku, to musimy poszukiwać innych przyczyn powierzenia Opolczykowi tych ziem przez króla Ludwika. Rozmowy w sprawie porozumienia pomiędzy cesarzem Karolem IV a królem węgierskim rozpoczęto bowiem dopiero na przełomie lat 1371/1372, a z ramienia Luksemburga prowadził je książę cieszyński Przemysław Noszak²². Wydaje się wielce prawdopodobne, że jedną z głównych przyczyn przekazania ziem ruskich księciu Władysławowi opolskiemu mogło być zagrożenie tych ziem ze strony litewskiej. Mamy bowiem pełną żalu informację w kronice Jana z Czarnkowa o zajęciu ziemi włodzimierskiej przez Litwinów dowodzonych przez księcia Kiejstuta i jego brata Lubarta²³. Kronikarz pisze, że gdy Litwini dowiedzieli się o śmierci króla Kazimierza, pod nieobecność we Włodzimierzu księcia Aleksandra Koriatowica, który w tym czasie bawił w Krakowie, zajęli zamek broniony nieudolnie przez Piotra Turskiego, a wraz z nim całą ziemię włodzimierską, z takim trudem przyłączoną do Korony Królestwa Polskiego przez ostatniego z królewskich Piastów. Książę Aleksander Koriatowic, któremu kronikarz nie szczędzi pochwał, był zapewne obecny na pogrzebie Kazimierza Wielkiego oraz na koronacji jego następcy. Trzeba w związku z tym przyjąć, że napaść litewska na ziemię włodzimierską musiała nastąpić w listopadzie 1370 roku. Należy zatem postawić następne pytanie: czy król Ludwik oznajmił swą decyzję o nadaniu Rusi Opolczykowi jeszcze w czasie swego pobytu w Polsce, czy też po powrocie na Węgry? Bardzo dobrze poinformowany archidiakon gnieźnieński Jan z Czarnkowa nie wymienia tego nabytku Władysława Opolczyka obok innych dość licznych grodów w ziemiach wieluńskiej, krakowskiej i sieradzkiej. Wspomniane wcześniej postanowienie królowej Elżbiety Starszej z 1 stycznia 1371 roku w sprawie zakazu handlu z Rusią dla obcych kupców wskazuje na to, że jeszcze wówczas król Ludwik nie podjął decyzji w sprawie ziem ruskich. Utrata ziemi włodzimierskiej na rzecz Litwy nie była jedynym uszczerbkiem, jaki poniosło Królestwo Polskie w chwili obejmowania tronu polskiego przez Ludwika Węgierskiego. Oto bowiem „Książę Mazowsza Siemowit po otrzymaniu wiadomości o śmierci króla od [...], którego w tym celu trzymał na dworze królewskim, udał się do zamków: Płocka, Rawy, Wyszogrodu, Gostynina i Sochaczewa i zagarnął je odtąd pod swoje panowanie. Ich starostowie i dzierżawcy poddali się od tego momentu pod jego władzę zarówno na polecenie króla wydane i jeszcze za życia, jak i przekupieni pie-

²¹ S.A. Sroka: *Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech...*, s. 69–74.

²² I. Panic: *Książę cieszyński Przemysław Noszak (*ok. 1332/1336—† 1410). Biografia polityczna*. Cieszyn 1996, s. 66.

²³ *Kronika Jana z Czarnkowa*. Wyd. J. Szlachetowski. W: MPH. T. 2. Lwów 1872, s. 643–644.

niędzmi, które im dał i obiecał książę Siemowit”²⁴. „Wykrojenie” Kujaw inowrocławskich, ziemi dobrzyńskiej oraz Wałcza i Złotowa z bezpośredniego władztwa króla dla Każka słuńskiego, a także ziemi wieluńskiej oraz skrawków ziemi krakowskiej i sieradzkiej dla Władysława Opolczyka mogło wzbudzać wystarczająco duże niezadowolenie wśród panów polskich, na oczach których Królestwo Polskie znacząco się osłabiło. Nadanie Rusi księciu opolskiemu przed wystawieniem oficjalnego dokumentu w tej sprawie miało swój głęboki sens praktyczny, na początku bowiem należało wy badać nastroje — do jakiego momentu król może prowadzić taką politykę wobec Królestwa Polskiego, żeby nie napotkać ostrego sprzeciwu. Gdy więc nie było protestów, a książę opolski zasłużył się nowymi działaniami na rzecz planów dynastycznych króla Ludwika, można było rzecz ujawnić i uprawomocnić oficjalnym dokumentem. Jednocześnie jeszcze w 1371 roku nastąpiła zmiana na urzędzie starosty ziem ruskich i po odwołaniu Ottona z Pilczy, który objął urząd starosty generalnego Wielkopolski, jego miejsce zajął Jan Kmita z Wiśnicza²⁵. Ten jednak został szybko usunięty z urzędu starosty ruskiego (częsta praktyka Władysława Opolczyka), już 28 maja 1372 roku bowiem jest poświadczony jako starosta sieradzki²⁶. Powierzenie ziem ruskich księciu Władysławowi było częścią działań zmierzających do odłączenia Rusi od Korony Królestwa Polskiego i przyłączenia jej do Korony Królestwa Węgier, co dokonało się w 1378 roku po przeniesieniu Opolczyka na lenna opuszczone wskutek śmierci Każka słuńskiego. Aby objąć nowe lenna, Piast opolski musiał wydać za mąż swą szwagierkę Małgorzatę, wdowę po księciu pomorskim. Udało mu się tego dokonać — w końcu lipca 1379 roku doszło do zaślubin Małgorzaty z księciem brzeskim Henrykiem z Blizną, synem księcia Ludwika I. Na dokumencie Henryka, wystawionym w Płocku 28 lipca 1379 roku, w sprawie gwarancji zwrotu posagu w razie bezpotomnej śmierci Małgorzaty jej najbliższym krewnym, Władysław Opolczyk został wyróżniony spośród innych książąt tytułem *magnificus princeps* i w tej sprawie powołany był na superarbitra²⁷, co świadczy o wysokiej pozycji tego księcia wśród współczesnych jemu Piastów. Miejsce to zawdzięczał swoim zdolnościom i pokrewieństwu z domem królewskim na Węgrzech. Z pewnością ważnym momentem w karierze politycznej Władysława Opolczyka było objęcie przezeń Rusi, które nastąpiło przed 19 maja 1371 roku.

²⁴ Jana Długosza *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, księga dziewiąta*. Warszawa 1975, s. 440.

²⁵ UrzRus, nr 151—152, s. 148.

²⁶ UrzŁęcz, nr 352, s. 137.

²⁷ BCzart, dok. perg. nr 179; Nowy KDMaz, Cz. 3, nr 220, s. 235—236.

Aneks

Dokument nr 1

Opole 19 maja (feria secunda proxima ante festum Pentecostes) 1371 roku.

Witek z Groszowic, starosta generalny opolski i wieluński księcia Władysława na Opolu, Wieluniu oraz władcy Rusi, poświadcza sprzedaż przez Wojtka i Maćka, synów nieżyjącego Pawła, sołtysa wsi Łubniany, pół łana sołeckiego ze wszystkimi urządzeniami i pożytkami oraz pół łana czynszowego, za kwotę 6 grzywien i 6 groszy praskich, dokonaną na rzecz Miszka i jego spadkobierców.

Oryginał nieznany.

Kopia: Archiwum Państwowe Wrocław, Rep. 135, nr 436, s. 18—19 (za jej życzliwe wskazanie i udostępnienie dziękuję w tym miejscu Panu doktorowi habilitowanemu Jerzemu Sperce).

Druk: J. H o r w a t: *Dokument Witka z Groszowic dla Wojtka i Maćka, braci zmarłego Pawła sołtysa z Łubnian. Jeszcze w sprawie daty objęcia Rusi Czerwonej przez Władysława Opolczyka*. „Rocznik Przemyski” 2001, T. 37, z. 3, s. 79—80.

Vniversis et singulis quibus posse fuerit oportunum. Ego Witko de Groszowitz serenissimi principis domini Ladislai inclyti ducis Oppoliensis, Welunensis, et domini Russiae, per districtum Oppoliensem et Welunensem capitaneus generalis tenore presentium recognosco, quod ad meam venientes praesentiam Woitko et Maczko, fratres nati quondam Pauli sculteti olim in Lubnian, in bona valetudine, mentis et corporis sospitate, non coacti, necque per errorem sed ex certa scienti, dimidium mansum ipsorum scultetia cum molendinum, piscina, et taberna ibidem in Lubnian liberum, et dimidium mansum censuale agrorum, prout dicti mansi in suis metis sunt limitati, cum omnibus utilitatibus, usu fructibus, et obventionibus vniversis, Miskony sculteto ibidem in ubnian, cum suis posteris seu legitimis successoribus, pro sex marcis cum sex grossis Bohemicalium grossorum iusto venditionis titulo resignauit, tenendos, vendendos, possidendos, ac haereditarie convertendos, et disponendos prout dicto Miskonis et successorum ipsiusplacuerit voluntati. Ego igitur Witko capitaneus supradictus, nomine praefati domini mei ducis Ladislai dictam venditionem et resignationem notam habens atque gratam, ipsam vigore praesentis instrumenti et appen[sione] mei sigilli duxi dignum confirmandam. Actum in Oppol feria secunda proxima ante festum Pentecostes Anno Domini M CCC LXX primo. Praesentibus testis

Stiborio de Wachow castellano in Opol, Cuntzkone de Mischowitz haeredibus, Staskone et Andrea familiaribus dicti Stiborii, Woytkone de Koczen rusticis in Lubnian et Joanne notario civitatis Oppoliensis, testibus fidedignis.

Dokument nr 2

Lwów, 7 listopada (feria sexta proxima post Omnium Sanctorum) 1371 roku.

Władysław, książę opolski, wieluński i pan Rusi informuje władze miasta Torunia, że o przebiegu sprawy, z którą się do niego zwrócono, poinformuje ich jego sługa Klaus.

Oryg. Pap. Archiwum Państwowe w Toruniu, Kat. I, nr 2082 (stara sygn. 2408). Na rewersie wyciśnięta pieczęć wystawcy w zielonym wosku, mocno podniszczona, oraz adres.

Adres: Sagacibus viris et honestis iudici et juratis in Thorun nobis dilecti.

Ladislaus dux Opeliensis et Welunensis, heresque Russie dominus perpetuus. Nobis dilecti! Prout nobis literis vestris supplicastis, scitate quia in hac parte esset exaudici prout vos Claus servitor noster plenius informabit dummodo dictum virum in hoc casu scire voluerint, sicut se erga nos amicitatis exhibuerint. Datum in Lemburg feria sexta proxima post festum Omnium Sanctorum LXX-simo I.

Dokument nr 3

Buda, 25 listopada (in festo beatae Katherinae virginis) [1371 lub 1372 roku]

Ludwik, król Węgier, Polski i Dalmacji zawiadamia władze Starego Miasta Torunia, że wysłuchał prośb przedłożonych mu przez rajcę Łukasza, na które odpowiedź ustną otrzymają za pośrednictwem owego Łukasza.

Oryg. Pap. Archiwum Państwowe w Toruniu, Kat. I, nr 107 z pieczęcią wystawcy wyciśniętą w czerwonym wosku na odwrocie, bardzo uszkodzoną.

Druk: Regest: A. Radziwiński, J. Tandeci: *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu (1345—1789)*. Warszawa 1999, nr 9, s. 4—5.

Adres: Sapientibus viris consulibus civitatis de Thorun nobis specialiter dilectis.

Ludouicus Dei gracia rex Vngariae, Poloniae, Dalmatiae etc. Dilecti nobis! Legationes vestras nobis per sapientem virum Lucam consulum, concivem vestru sagaciter et prudenter sano collegimus intellectum et ad easdem respondimus, prout ipse Lucas vos oretenus clarius informabit. Datum Budae in festo beatae Katherinae virginis.

Jan Tęgowski

New sources concerning the dates of power assumption in Ruś by Władysław Opolczyk

Summary

As yet it has been claimed in historiography that Władysław Opolczyk assumed power in Ruś Czerwona in 1372. The sources came from a document published by Ludwik Wielki, the king of Hungary and Poland in Bratislava on 10th October 1372, in which the ruler gave the governor's position in Królestwo Ruskie back to the duke of Opole. It was only J. Krochmal who moved the beginning of his ruling in Ruś to the end of 1371, basing on duke's document released in Przemyśl on 7th December 1371. The very hypothesis was questioned by S.A. Sroka who treated the document, known only in the form of the copy, as the copier's mistake. The other who raised the issue of moving the date of the onset of ruling of Władysław Opolczyk in Ruś was Jerzy Horwat. Publishing a document of Witek from Groszowice, from 19th May 1371, a starost in Opole, he paid attention to the titles of the duke in Opole, where the notion of *dominus Russiae* appeared. The author added one more source, i.e. an original letter of Władysław Opolczyk published in Lvov on 7th November 1371, where he titled himself *dux Oppoliensis, Welunensis et dominus Russiae*. Thus these three documents settle the matter, proving that Ruś Czerwona was given to Władysław Opolczyk on 19th May 1371 whereas formalized as late as in 1372 when the king published the document in question. So far the act of giving Ruś to Władysław Opolczyk has been perceived, above all, as a form of reward after his loss of the position of a palatine in Hungary. The author of the article claims that the reason was an attempt to protect the Russian territories from Latvians. He associates it with the occupation of territories in Włodzimierz by Kiejstut and Lubart soon after the death of Kazimierz Wielki in late autumn in 1370.

Jan Tęgowski

Neue Quellen zur Datierung des Regierungsantritts in Ruthenien von Vladislav Opolczyk

Zusammenfassung

Bisher wurde es in der Historiografie allgemein angenommen, dass Vladislav Opolczyk seine Regierung in Rotem Ruthenien im Jahre 1372 übernommen hat. Man fußte dabei auf die in Bratislava von Ludwig dem Großen, dem ungarischen und polnischen König am 10. Okto-

ber 1372 erlassene Urkunde, laut der die Statthalterregierung im Russischen Königreich dem Oppelner Fürsten übertragen wurde. Der einzige Forscher J. Krochmal hat den Regierungsantritt von Vladislav Opolczyk aufs Ende 1371 verschoben, denn er stützte sich auf die von dem Fürsten am 7. Dezember 1371 ausgestellte Urkunde. Seine Hypothese wurde von S.A. Sroka in Frage gestellt, der die lediglich in Form der Abschrift bekannte Urkunde als Fehler des Kopisten angesehen hat. Mit der Datierung des Regierungsantritts von Vladislav Opolczyk in Ruthenien befasste sich auch Jerzy Horwat. Der veröffentlichte das Dokument des Oppelner Statthalters Witek aus Groszowice und wies auf die Titulatur des Oppelner Fürsten, nämlich auf die Bezeichnung *dominus Russiae* hin. Den Quellen fügte er noch einen originellen in Lwow am 7. November 1371 veröffentlichten Brief von Vladislav Opolczyk bei, in dem sich der Fürst selbst mit den Titeln *dux Oppoliensis, Welunensis et dominus Russiae* anredete. Die drei Urkunden urteilen voreilig darüber, dass das Rote Ruthenien dem Vladislav Opolczyk vor dem 19. Mai 1371 zugewiesen wurde, doch die entsprechende Urkunde wurde erst im Jahre 1372 von dem König ausgestellt. Die Verleihung des Rutheniens an Vladislav Opolczyk betrachtete man bis jetzt als eine Art der Belohnung, die dem Fürsten das verlorene Amt des ungarischen Pfalzgrafen hätte vergüten sollen. Der Verfasser des vorliegenden Artikels vertritt jedoch die Meinung, dass man auf diese Weise russische Gebiete vor den Litauern schützen wollte, nachdem das Vladimir Gebiet von Kiejstut und Lubart gleich nach dem Tode von Kasimir dem Großen im Spätherbst 1370 besetzt wurde.